Conference on Social Sciences and Humanities Research (CSSHR)
volume. 3 № 8
ISSN: 3060-4648

ВОЯГА ЕТГАН МЕҲНАТГА ЛАЁҚАТЛИ ФАРЗАНДЛАРНИНГ ОТА-ОНАСИГА ТАЪМИНОТ БЕРИШ МАЖБУРИЯТИНИ БЕЛГИЛАШДА СУД ТОМОНИДАН ИНОБАТГА ОЛИНАДИГАН МЕЗОНЛАР

Усмонова М.С.

Фарғона давлат университети, Ҳуқуқшунослик факультети, Махсус ҳуқуқий фанлар кафедраси доценти, ю.ф.ф.д.

Аннотация. Мақолада вояга етган меҳнатга лаёқатли фарзандларнинг меҳнатга лаёқатсиз ва ёрдамга муҳтож ота-онасини моддий таъминлаш мажбуриятини белгилашда қўлланиладиган мезонлар таҳлил қилинади. Ота-онанинг эҳтиёжмандлиги ва фарзаднинг ҳақиқий иқтисодий имкониятларини комплекс баҳолаш, таъминот шаклларини мослаштириш, оила аъзолари манфаатлари мувозанатини сақлаш ҳамда суд амалиётини бирхиллаштириш юзасидан таклифлар баён этилади.

Калит сўзлар: ота-она таъминоти, вояга етган фарзанд, алимент, эҳтиёжмандлик, моддий имконият, оила ҳуқуқи, суд амалиёти, таъминот келишуви.

Кириш

Оила аъзоларининг ўзаро моддий кўмаклашуви нафақат ахлоқий қадрият, балки қонунчиликда мустаҳкамланган ҳуқуқий мажбурият сифатида ҳам намоён бўлади. Аҳолининг кексайиши, даволаниш ва парвариш харажатларининг ортиши, оила аъзоларининг турли ҳудудларда яшаши каби омиллар ота-онани таъминлаш масаласининг амалий аҳамиятини кучайтиради. Бироқ бундай низоларни ҳал этишда фақат ота-онанинг ёши ёки фарзаднинг иш билан бандлигига таяниш етарли эмас. Суд ҳар бир ишнинг иқтисодий ва оилавий шароитларини алоҳида текшириши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 109-моддаси вояга етган, меҳнатга лаёқатли болаларнинг меҳнатга лаёқатсиз, ёрдамга муҳтож ота-онасига таъминот бериш мажбуриятини белгилайди. Мазкур қоиданинг самарали қўлланилиши «ёрдамга муҳтожлик» ва «таъминот бериш имконияти» каби тушунчаларни аниқ ҳуқуқий мезонлар асосида баҳолашни талаб этади. Мақоланинг мақсади шу мезонларни тизимлаштириш ва уларни судда қўллаш бўйича илмий-амалий ёндашувни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот усуллари

Тадқиқотда формал-юридик, тизимли таҳлил, қиёсий-ҳуқуқий ва мантиқий талқин усулларидан фойдаланилди. Асосий эътибор Ўзбекистон оила қонунчилигидаги мажбуриятнинг мазмунини очишга ҳамда айрим хорижий

ҳуқуқ тизимларида қўлланиладиган эҳтиёж ва тўлов қобилияти мезонларини таққослашга қаратилди. Мақолада келтирилган таклифлар муаллифнинг норматив-ҳуқуқий такомиллаштиришга оид илмий ёндашуви сифатида баён этилади.

Ота-онанинг ёрдамга муҳтожлигини аниқлаш

Эҳтиёжмандликни баҳолашда пенсия ёки нафақанинг мавжудлигини ягона ҳал қилувчи омил сифатида қабул қилиш тўғри бўлмайди. Суд ота-онанинг мунтазам даромадлари, мулкидан олинадиган маблағлар, кундалик яшаш харажатлари, дори-дармон, даволаниш, реабилитация ва парваришга бўлган ҳақиқий эҳтиёжини ўзаро боғлиқ ҳолда аниқлаши керак. Масалан, шахс пенсия олиши мумкин, аммо унинг саломатлиги билан боғлиқ доимий харажатлар пенсия миқдоридан анча юқори бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

Шу боис ота-онанинг эҳтиёжмандлигини аниқлаш учун даромадлар ва зарур харажатларни таққослаш, тақдим этилган тиббий ва молиявий ҳужжатларни баҳолаш, қўшимча парвариш заруратини ҳисобга олиш муҳим. Бу ёндашув ёрдамга муҳтожликни мавҳум тушунча сифатида эмас, балки муайян иш бўйича исботланадиган юридик ҳолат сифатида кўриш имконини беради.

Фарзанднинг ҳақиқий иқтисодий имкониятлари

Меҳнатга лаёқатлилик ҳар доим ҳам юқори ёки барқарор даромадга эгаликни англатмайди. Суд фарзанднинг иш ҳақи ва бошқа қонуний даромадлари, ўзи ва қарамоғидаги шахслар учун зарур харажатлари, саломатлиги, таълим олиши, меҳнат фаолиятининг барқарорлиги каби ҳолатларни инобатга олиши лозим. Фарзанднинг бошқа вояга етган ака-ука ёки опа-сингиллари мавжудлиги ҳам таъминот юкини адолатли тақсимлаш нуқтаи назаридан аҳамият касб этади.

Бунда ота-онанинг манфаатларини ҳимоя қилиш билан бир қаторда фарзанднинг ўзи ва унинг қарамоғидагилар учун зарур минимал турмуш шароитини сақлаш талаб этилади. Акс ҳолда, суд қарори бажарилиши қийин бўлган мажбуриятни юзага келтириши мумкин. Таъминот миқдори муайян ишнинг далиллари билан асосланган, мутаносиб ва амалий жиҳатдан бажариладиган бўлиши мақсадга мувофиқ.

«Алимент» ва «таъминот» тушунчаларининг ўзаро нисбати

Оилавий муносабатларда таъминот тушунчаси фақат пул маблағини даврий тўлаш билан чекланмаслиги мумкин. Ота-она эҳтиёжларини қондириш озиқ-овқат, дори-дармон, коммунал тўловлар, парвариш хизматлари ёки бошқа қонуний шаклларда ҳам амалга оширилиши мумкин. Шу маънода алиментни таъминотнинг пул шакли билан боғлиқ торроқ кўриниши сифатида таҳлил қилиш илмий аҳамиятга эга.

Бироқ пул ўрнига натура шаклида ёрдам кўрсатиш ота-онанинг манфаатларига зид келмаслиги керак. Бундай усул, айниқса, тарафларнинг ихтиёрий келишуви асосида, ёрдамнинг ҳажми, муддати ва бажарилиш тартиби аниқ белгиланганда самарали бўлади. Келишувда низоларни ҳал қилиш механизмини назарда тутиш ҳам муҳим.

Келишув ва судгача ҳал этиш имкониятлари

Ота-она ва фарзанд ўртасидаги таъминотга оид келишув низони кескинлаштирмасдан, томонларнинг ҳақиқий эҳтиёж ва имкониятларини мувофиқлаштиришга хизмат қилади. Унда таъминотнинг миқдори, шакли, тўлаш даврийлиги, ўзгартириш шартлари ва ижро тартиби аниқ ифодаланиши лозим. Ихтиёрий медиатив тартиб тарафлар ўртасидаги мулоқотни тиклашга кўмаклашиши мумкин, бироқ у судга мурожаат қилиш ҳуқуқини чекламаслиги шарт.

Суд амалиётида бир хил ёндашувни шакллантириш

Эҳтиёжмандликни исботлаш, фарзанднинг молиявий аҳволини баҳолаш ва таъминот миқдорини асослаш бўйича тушунтиришлар суд амалиётининг изчиллигига ёрдам беради. Айниқса, ота-онанинг даромади мавжуд бўлган, бир нечта фарзанд иштирок этган ёки қўшимча парвариш харажатлари талаб қилинган ишлар бўйича аниқ мезонлар муҳимдир. Суд қарорларида қандай далиллар асосида муайян миқдор белгиланган очиқ ва тушунарли баён этилиши лозим.

Қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар

Биринчи таклиф — ота-онанинг ёрдамга муҳтожлигини аниқлашда пенсия ва нафақа, мулкдан олинадиган даромад, саломатлик ҳолати, даволаниш ҳамда парвариш харажатларини ҳисобга олиш мезонларини аниқлаштириш. Иккинчи таклиф — фарзанднинг ҳақиқий иқтисодий имкониятлари, қарамоғидаги шахслар, саломатлиги ва таълим олиш ҳолатини таъминот миқдорини белгилашда комплекс баҳолаш. Учинчи таклиф — тарафлар розилиги асосида таъминотни пул ва натура шаклида амалга ошириш имкониятларини ҳуқуқий жиҳатдан равшанлаштириш. Тўртинчи таклиф — ота-онани таъминлаш тўғрисидаги келишувнинг мазмуни ва ижросига оид талабларни тизимлаштириш.

Мазкур таклифлар қонуннинг амалдаги матни сифатида эмас, балки илмий муҳокамага тақдим этилаётган йўналишлар сифатида қаралиши лозим. Уларни норматив шаклга келтиришда Оила кодексининг тегишли моддалари ўртасидаги тизимли мувофиқлик алоҳида текширилиши талаб этилади.

Хулоса

Вояга етган фарзанднинг ота-онасига таъминот бериш мажбуриятини белгилашда асосий вазифа ота-онанинг реал эҳтиёжи билан фарзанднинг ҳақиқий имконияти ўртасида адолатли мувозанатни таъминлашдир. Эҳтиёжмандликни комплекс исботлаш, тўлов қобилиятини индивидуал баҳолаш, таъминот шаклларини мослаштириш ва келишув механизмларидан фойдаланиш мазкур институтнинг самарадорлигини ошириши мумкин. Бу борада қонунчилик нормаларини аниқлаштириш ва суд амалиётида изчил мезонларни шакллантириш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси. Амалдаги таҳрир.
2. Code civil (France). Articles 205–207.
3. Bürgerliches Gesetzbuch (Germany). §§ 1601, 1603.
4. Código Civil (Spain). Articles 142–153.
5. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Poland). Articles 128, 133, 135.